

ÇOK TARAFLLI YATIRIM ANLAŞMASI

Türkiye Mühendislik Haberleri, 398-6

Yıldırım Koç

Çağımıza damgasını vuran ilişki, sermaye ile ücretli emek arasındaki çelişkidir. Çağımızın bu temel çelişkisi, sermayenin birikim düzeyine, ücretli emeğin gücüne, dünyadaki siyasal gelişmelere ve diğler bazı etmenlere bağılı olarak, farklı biçimlerde ortaya çıkar.

Sermaye sürekli bir merkezileşme ve yoğunlaşma sürecindedir. Bu süreç, kapitalizmin ilk geliştiğı ülkelerde 18. ve 19. yüzyıllarda uluslaşmayı getirmişti. Sermaye, ülke içinde ve uluslararası düzeyde hakimiyetini kurabilmek için ulus devlete gereksinim duyuyordu. Birinci ve İkinci Dünya veya Yeniden Paylaşım Savaşları da, uluslararası düzeyde bir sömürü ağı kursalar bile, çıkarları ağırlıkla çeşitli ülkelerle özdeşleşmiş sermaye gruplarının talepleri doğrultusunda ortaya çıktı ve gelişti.

Ancak sermayenin merkezileşmesi ve yoğunlaşması giderek daha da hızlanarak sürdü. Çokuluslu şirketlerin etkinlikleri arttı. Ardından, çokuluslu şirketler giderek ulusötesi sermayeye dönüştü. Özellikle üretim, iletişim ve ulaştırma teknolojilerindeki gelişmelere bağılı olarak, sermayenin ulusötesi niteliğı daha da güçlendi. Ulusötesi sermayenin çıkarları ile ulusal devletlerin çıkarları arasındaki uyum ise giderek ortadan kalktı.

Ulusötesi sermaye gücü ve hatta isimleri hala belirli ülkelerle özdeşleştirilebilen çokuluslu şirketler, gelişmekte olan ülkelerde hakimiyetlerini daha da artırma ve geleceklerini güvence altına alma çabasını 1990'lı yıllarda yoğunlaştırdılar. Özellikle Sovyet sisteminin çökmesinin ardından, ulusötesi sermayenin girişimleri daha da pervasızlaştı. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması, 1990 sonrasında ulusötesi sermayenin öncelikle gelişmekte olan ülkelerde, fakat aynı zamanda tüm dünyada ulusal devletler üzerindeki hakimiyetini pekiştirmesinin aracıdır; Osmanlı Devleti döneminin kapitülasyonlarının daha kapsamlı bir biçimde dünyaya hakim kılınması çabasıdır.

Bu konu özellikle uluslararası işbölümünde meydana gelen yeni gelişmeler sonrasında daha da önem kazandı. 1970'li yıllara kadarki dönemde, kapitalist dünyanın atelyeleri, gelişmiş kapitalist ülkelerdi. Ancak 1970'li yıllardan itibaren uluslararası işbölümünde köklü değişiklikler yaşandı. Günümüzde imalat sanayiinde gelişmekte olan ülkelerde çalışan işçi sayısı, gelişmiş kapitalist ülkelerde çalışan işçi sayısını aşmıştır. Günümüzde kapitalist dünyanın atelyeleri artık gelişmekte olan ülkelerdir. Ancak bu atelyelerin efendileri, doğrudan veya dolaylı biçimde, çokuluslu şirketler veya ulusötesi sermayedir.

Ulusötesi sermayenin dünyanın dört bir tarafındaki çıkarlarını güvence altına almayı amaçlayan Çok Taraflı Yatırım Anlaşması ilk olarak 1990 yıllarda tartışılmaya başlandı. Bu konu ilk olarak Ekonomik İşbirliğı ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 1995 yılı Mayıs ayında toplanan Bakanlar Konseyi'nde gündeme geldi.

Çok Taraflı Yatırım Anlaşması, yabancı ülkelerde yatırım yapan şirketlerin hak ve çıkarlarını kesin bir güvence altına alırken, devletlerin egemenliğine büyük bir darbe indirmektedir.

Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'na göre, yerli yatırımcılar için sağlanan tüm hak ve olanaklar aynı zamanda yabancı yatırımcılara da tanınacaktır. Bu konularda yabancı yatırımcılara hiçbir engel getirilmeyecektir. Yabancı şirketin personeli hiçbir kısıtlamaya tabi olmadan gelip çalışabilecektir. Evsahibi devlet, yabancı yatırımcıya, ithalat, ihracat, girdiler, kar transferi gibi konularda hiçbir kısıtlama getiremeyecektir. Yatırımcı, yerli personel çalıştırma yükümlülüğü altında bulunmayacaktır. Devlet tekelleri kaldırılacaktır. Devletin sağladığı subvansiyonlarda ve desteklerde, yerli özel sektöre tanınan tüm ayrıcalıklar ve haklar, yabancı yatırımcılara da tanınacaktır. Hiçbir yatırım, adil bir tazminat ödenmeksizin kamulaştırılmayacaktır. Yatırımcı

şirket ile ilgili ülke hkmeti arasında bir anlaşmazlık olursa, konu ülke mahkemesinde görülemeyecek, uyuşmazlık uluslararası hakem kanalıyla zme kavuşturulacaktır.

Ulusal egemenliği ciddi biçimde zedeleyen bu düzenlemelere karşı ülkenin sağladığı tek yarar, yabancı yatırım çekebilmektir. Bu yabancı yatırımı ne kadar çekebileceği ise tartişmalıdır. Ulusötesi sermaye, gelişmekte olan ülkeleri ve özellikle eski Sovyet sistemi içindeki ülkeleri, yatırım için daha da cazip bir ortam sağlama konusunda sınırsız bir yarışa sokma çabası içindedir. Çok Tarafalı Yatırım Anlaşması bunun en acımasız araçlarından biridir.

Çok Tarafalı Yatırım Anlaşması OECD bünyesinde tartişmaya açıldı. OECD'nin 29 ülkesinin yanı sıra, isteyen ülkelerin de bu anlaşmayı onaylayabilmeleri olanağı tanındı.

Çok Tarafalı Yatırım Anlaşması'nın OECD gündemine girmesiyle birlikte, OECD-TUAC (OECD Sendikalar Danışma Komitesi) de konuyla ilgilenmeye başladı. Konu, Uluslararası Hr İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU) Yönetim Kurulu'nun 17-19 Aralık 1997 gnl toplantısında da ele alındı.

TUAC ve ICFTU konuya ulusal egemenlik açısından değil, yalnızca işçi hakları yönünden yaklaştılar. TUAC tarafından geliştirilen ve ICFTU tarafından da desteklenen temel talepler şunlardı:

- OECD'nin çokuluslu şirketlere ilişkin İlkeler Belgesi de çok Tarafalı Yatırım Anlaşması'na eklenmelidir;
- Çok Tarafalı Yatırım Anlaşmasında yapılacak düzenlemelerle, OECD okuluslu şirketlere ilişkin İlkeler Belgesinin uygulanmasını teşvik etmek amacıyla ulusal bağlantı noktaları oluşturmalıdır;
- Çok Tarafalı Yatırım Anlaşması'nın giriş bölümüne, ülkelerin, temel işçi haklarını koruma, geliştirme ve uygulama konusundaki taahhütleri konmalıdır;
- Çok Tarafalı Yatırım Anlaşması'na konacak bir hükümle, hkmetlerin, yabancı sermaye çekebilmek için temel işçi haklarını ihlal etmelerine veya ülke içinde çalışma yaşamına ilişkin standartları düşürmelerine engel olunmalıdır.

Uluslararası sendikacılık hareketinin TUAC ve ICFTU kanadının çok Tarafalı Yatırım Anlaşması konusunda getirdiği öneriler, bu anlaşmanın gelişmekte olan ülkeler ve bu ülkelerin halkları açısından yarattığı sakıncaları ortadan kaldıracı nitelikte değildir. OECD'nin sözü edilen çokuluslu şirketlere ilişkin İlkeler Belgesi, tümüyle gönüllülük temelinde uygulanan bir tavsiye metnidir; hiçbir bağlayıcılığı yoktur. Bu belgenin çok Tarafalı Yatırım Anlaşması içinde yer alması ve benzer taahhütlerin anlaşmada yinelenmesi, anlaşmanın sakıncalarını ortadan kaldırmamaktadır.

Uluslararası sendikacılık hareketinin Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) kanadı ise bu konuda tam bir duyarsızlık içindedir. Avrupa Sendikalar Konfederasyonu bugüne kadar hiçbir belgesinde bu konuya değinmemiştir. Konfederasyonun 1999 yılında yapılacak genel kurulu için karar taslakları hazırlama komisyonunda bu satırların yazarı tarafından bu konunun da ele alınması önerilmiş ve bu öneri iki diğer konuşmacı tarafından da desteklenmiş olmasına karşın, ETUC genel sekreterliği konunun üstünü örtmüş ve nihai karar taslakları içinde çok Tarafalı Yatırım Anlaşmasına ilişkin bir karara yer vermemiştir.

Günümüzde ulusötesi sermayenin artan gücüne gelişmekte olan ülkelerde direnebilecek tek güç, demokratik devlet ve onunla bu konularda yakın bir işbirliği içindeki işçi sınıfı hareketidir. Günümüzde gelişmekte olan ülkelerde devlet aygıtı demokratikleştirilmeli ve güçlendirilmelidir. Devletin güçlendirilmesi ise demokratikleştirilmesinden ve sosyal hukuk devleti niteliğinin önem kazanmasından geçmektedir.

Türkiye’de de aynı durum söz konusudur. Sendikalar, bu sorunun farkında oldukları için, Çok Taraflı Yatırım Anlaşmasına karşı çıkmışlardır. Örneğin TÜRK-İŞ Yönetim Kurulu, 12 Mart 1998 tarihinde Başbakan Mesut Yılmaz’a sunduğu 12 maddelik talepler yazısında şöyle demektedir: “(11) Ulusötesi şirketlerin ulusal devletler üzerinde hakimiyetini sağlayan, temel işçi haklarını ve sendikal hak ve özgürlükleri tümüyle gözardı eden ve ülkemizi kapitülasyonlar dönemine geri götürecektir olan Çok Taraflı Yatırım Anlaşması imzalanmamalıdır.”

Çeşitli ülkelerde ulusal devletlerin konuya ilişkin tepkileri, Çok Taraflı Yatırım Anlaşması’nın öngörülen biçimde 1998 yılında kabul edilmesini engelledi. Ancak bu engelleme, sorunun çözüldüğü anlamına gelmemektedir.

Ulusötesi sermaye gücünü gün geçtikçe artırmaktadır. Ulusötesi sermayenin gelişmekte olan ülkeler üzerindeki hakimiyetini ve ücretli emeğe göre gücünü daha da artırmak istemesi, bu anlaşmanın imzalanmasının ertelenmesiyle ortadan kalkmamıştır. Ulusötesi sermayenin talepleri yeni biçimlerde, yeni platformlarda gündeme gelecektir.

Gelişmekte olan ülkelerde giderek gelişen işçi sınıfı hareketi, tüm ulusalcı güçleri yanına alarak, ulusötesi sermayenin ulusal devletler ve emekçi sınıf ve tabakalar üzerinde kurmak istediği uluslararası veya küresel diktatörlüğü önlemek için ulusal ve uluslararası düzeyde uyanık olmalı ve kararlı bir tavır almalıdır.